

Comparing Collective Morality from the Perspective of Nietzsche's Superhuman and Kierkegaard's Knight of Faith

Hossein Rouhani*

Abstract

A radical thinker, Nietzsche proposes that slave morality is crystallized in the superhuman being through criticism of slave morality. According to Nietzsche, the superhuman is a self-revolving wheel that, by stepping behind the slave morality, realizes the values related to the slave morality, which include components such as singularity and self-discipline. As an individualistic anti-philosopher, Kierkegaard tries to free man from the clutches of rigid moral and social systems, like Nietzsche. The findings indicate that in terms of comparing and adapting the views of Nietzsche and Kierkegaard, which was done by using the comparative method, it can be said that despite the similarity of Nietzsche's and Kierkegaard's views on the necessity of emancipation and liberation of singularity. The singularity of man from the clutches of morality, society, and culture, Kierkegaard tries to revive existence (the unique and unrepeatable being of man), passion, agency, and efficacy of man, unlike Nietzsche, who is a naturalistic and earthly thinker, from the perspective and position of faith.

Keywords: Superhuman, morality, leap of faith, the last man.

Introduction

As a radical and critical thinker, Nietzsche proposes slave morality by introducing master morality. In Nietzsche's master morality and superhuman, man becomes the creator of his values. Nietzsche's superhuman is a hard-working, risk-taking, adventurous, and noble person who throws his passion far beyond his reach. According

* Assistant Professor, Department of Political Science, Faculty of Administrative Sciences Economics, University of Isfahan, Isfahan, Iran, h.roohani@ase.ui.ac.ir

Date received: 05/02/2024, Date of acceptance: 18/03/2024

to Nietzsche, Christianity and the modern world are two sides of the same coin because both of them suppress the passionate and active spirit of a person by clinging to slave morality. Just like Nietzsche, Kierkegaard is concerned about the liberating man from the clutches of anti-individualism systems, and by criticizing moral and social life, which is synonymous with the loss of human singularity, he tries to put forward a new type of man under the title of the knight of faith. The typical approach of Nietzsche and Kierkegaard can be summed up in the fact that both thinkers are trying to strengthen human agency and promote human singularity as a special and unique value by honoring the character of human activity. It is necessary to mention that Nietzsche tries to transition from slave morality to the end of man by proposing the concept of the superhuman, which is an earthly and temporal concept, while Kierkegaard tries to transition from the moral sphere from a religious perspective. In this essay, it is attempted to analyze Nietzsche's and Kierkegaard's opinions and ideas about concepts such as morality, superhuman, and leap of faith. The superhuman and the knight of faith should be examined and evaluated as the mediators of morality.

Materials & Methods

One of the leading and fundamental goals of this research is to show as well as to rely on and emphasize the typical approach of Nietzsche and Kierkegaard in their opposition to totalism and collective morality, and as a result, giving importance to singularity, singularity, and human agency. Also, one of the other goals of the research is to focus on the points of difference between Nietzsche's and Kierkegaard's views. In this research, it was emphasized that although Nietzsche and Kierkegaard try to remove the singularity and unique and unrepeatable existence of man. However, the fact is that Kierkegaard is trying to revive the singularity of man from a religious point of view, but Nietzsche, from a naturalistic and earthly point of view, tries to recover and re-examine the singularity of human beings.

In this study, Nietzsche's and Kierkegaard's opinions and thoughts on morality were analyzed using a descriptive-analytical research method. Next, the similarities and differences between their thoughts on morality were discussed via the comparative method.

Discussion & Result

The present study aims to do a comparative research of Nietzsche's and Kierkegaard's views via the critique of modern morality, which is the intersection of their standpoints.

To this end, Nietzsche's views on the concept of the superhuman were analyzed. It was pointed out that Nietzsche proposed the master morality by breaking the foundation of the slave morality. The abstraction of the idea of the superhuman and the master morality as an alternative to the ultimate human being is one of Nietzsche's other initiatives in the fight against slavery morality. In this article, after describing Nietzsche's view on morality, Kierkegaard's views on morality were mentioned; it was emphasized that Kierkegaard rejects the moral sphere due to the loss of singularity of man and calls for the ascension of human evolution to the leap of faith. The leap of faith is the stage where the moral sphere is suspended, and a person regains his singularity. Finally, in the comparison between Nietzsche's superhuman and Kierkegaard's knight of faith, it was pointed out that although Nietzsche and Kierkegaard have a common opinion in criticizing modern morality. However, the fact is that Nietzsche is a naturalistic thinker, and this is the case that Kierkegaard, like Nietzsche, wants to restore singularity and human agency. However, Kierkegaard, based on a leap of faith, tries to revive human singularity and agency, while Nietzsche's superhuman is only a ritual that attempts to confront slave morality by relying on himself.

Conclusion

A critical thinker, Nietzsche tries to recover the lost singularity of man by criticizing the collectivism prevailing in modernist morality. Just like Nietzsche, Kierkegaard is a supporter of human singularity and a staunch opponent of modern collectivist morality. It is necessary to pay attention to the fact that Nietzsche goes against modern morality by appealing to the knight of faith; however, Nietzsche deals with modern morality from an earthly perspective.

Bibliography

- Akvan, M., Ramezani, M. (2010). Death and life from Nietzsche's and Kierkegaard's viewpoints. *Journal of Literary Research*, No. 18, pp. 57-84. [In Persian]
- Allison, R.B. (2001). *Reading the new Nietzsche, the birth of Tragedy the Gay science, thus spoke Zarathustra and the Genealogy of Morals*. US: Rowman & Littlefield Publishers.
- Berkowitz, P. (1995). *Nietzsche: the ethics of an immoralist*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Blackham, H. J. (2012). *Six existentialist thinkers* (8th edition). M Hakimi (Trans.). Tehran: Markaz Publications. [In Persian]
- Brown , R. S. G. (1989). Nihilism, the speaks psychology, in T. Darby, B. Egyed, & b. Jones (eds), *Nietzsche and the rhetoric of nihilism: essay an interpretation, language, and politics*, Canda Carleton University Press.

- Caputo, J. D. (2020). How to read Kierkegaard. S. Najafi (Trans.). Tehran: Ney Publications. [In Persian]
- Carlyle, C. (2019). Kierkegaard. M. H. Haji Biglou (Trans.). Tehran: Scientific and Cultural Publications. [In Persian]
- Clark, M. (1990). Nietzsche on Truth and Philosophy. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gellner, E. (1964). Thought and change. London: Weidenfeld and Nicolson.
- Haghighi, Sh. (2000). Passing through modernity. Tehran: Agah Publications. [In Persian]
- Hart, Michael (2013). Gilles Deleuze: A novice in philosophy. R. Najafizadeh (Trans.). Tehran: Ney Publications. [In Persian]
- Havas, R. (2013). The overman, in K. Gemes & J. Richardson (eds.), Oxford Handbook of Nietzsche. UK: Oxford University Press.
- Heidegger M. (2009). Nietzsche's metaphysics. M. Asadi (Trans.). Isfahan: Porsesh Publications. [In Persian]
- Keith A. P. (2002). An introduction to Nietzsche as a political thinker. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kellenberger, J. (2005). Kierkegaard and Nietzsche. A. Sohrabi (Trans.). Tehran: Negah Publications. [In Persian]
- Kierkegaard, S. (1992). Concluding unscientific postscript to philosophical fragments. H. V. Hong & Edna H. Hong (Trans.). US: Princeton University Press.
- Kierkegaard, S. (2005). Fear and trembling. A. Rashidian (Trans.) (fifth edition). Tehran: Ney Publications. [In Persian]
- Kierkegaard, S. (1971). Either/or. D. F. Swenson (Trans.). US: Princeton University Press.
- Lampert, L. (1986). Nietzsche's teaching: An introduction of thus spoke Zarathustra. New Haven: Yale University Press.
- Middleton, Ch. (ed. and trans). (1969). Selected letters of Friedrich Nietzsche. Chicago: University of Chicago Press.
- Mostaan, M. (2010). Kierkegaard: a mystic thinker. Isfahan: Porsesh Publications. [In Persian]
- Nietzsche, F. (1918). On the genealogy of morals. H. B. Samuel (trans.). New York: Bonin, and Lirerright.
- Nietzsche, F. (1997) Twilight of the idols or how to philosophize with the hammer. R. Polt (trans.). Indianapolis: Hackett Publishing Company.
- Nietzsche, F. W. (1997). Beyond good and evil. D. Ashuri (Trans.). Tehran: Agah Publishing House. [In Persian]
- Nietzsche, F. W. (1998). On the genealogy of morals. D. Ashuri (Trans.). Tehran: Kharazmi Publications. [In Persian]
- Nietzsche, F. W. (1998b). The gay science. J. Al-Ahmed et al. (Trans.). Tehran: Jami Publications. [In Persian]
- Nietzsche, F. W. (2001). Thus said Zarathustra. M. Ansari (Trans.). Tehran: Jami Publications. [In Persian]
- Nietzsche, F. W. (2007). Antichrist. A. Dastghaib (Trans.). Tehran: Porsesh Publications. [In Persian]

203 Abstract

- Nietzsche, F. W. (2010). The will of power. M. Sharif (Trans.). Tehran: Jami Publications. [In Persian]
- Nietzsche, F. W. (2011). On the genealogy of morals. D. Ashuri (Trans.). Tehran: Aghaz Publications. [In Persian]
- Nietzsche, F. W. (2012). Human, all too human. S. Firouzabadi (Trans.). Tehran: Jami Publications. [In Persian]
- Pearson, K. A. (2011). No way full-fledged: An Introduction to Nietzsche's political thought. M. Hakimi (Trans.). Tehran: Khojasteh Publications. [In Persian]
- Pirouz, A. H. (2015). Fundamentals of Hanniche's philosophy (beauty, sublimeness, perfection). Tehran: Elm Publications. [In Persian]
- Risse, M. (2007). Nietzschean, animal psychology versus kantian ethics, in B. Leiter & N. Sinhababu (eds.), Nietzsche and Morality. UK: Oxford University Press.
- Samuel, A. (2007). Nietzsche and god part, Richmond Journal of Philosophy, No. 14, [www. Richmond philosophynetrip/book-issues/rdp14](http://www.Richmondphilosophynetrip/book-issues/rdp14). Samuel-pdf,(20/8/2016).
- Strauss, L. (1994). What is political philosophy? F. Rajaee (Trans.). Tehran: Scientific-cultural publication. [In Persian]
- Taylor, M. C. (1975). Kierkegaard's pseudonymous authorship. A study of time and self. US: Princeton University Press.
- Viegnes, M. (1998). Theater and its essentials. S. Fattah (Trans.). Tehran: SAMT. [In Persian]
- Zainli, R. (2021). Self, other, and God in Kierkegaard's thoughts. Tehran: Ansoo publication. [In Persian]

مقایسه اخلاق جمعی از منظر ابرانسان نیچه و شهسوار ایمان کیرکگور

حسین روحانی*

چکیده

نیچه یکی از متفکران رادیکالی است که از رهگذر نقد اخلاق بردگی، اخلاق سروری را که در هیأت ابرانسان متبلور می‌شود مطرح می‌کند. ابرانسان به نزد نیچه، چرخ خودچرخشی است که با پشت پا زدن به اخلاق بردگی، ارزشهای مرتبط با اخلاق سروری را که دربرگیرنده مؤلفه‌هایی چون تکینگی و خودآیینی است متحقق می‌کند. کیرکگور نیز به مثابه پادفیلسوف فردگرا در تلاش است که همچون نیچه، تکینگی، کنشگری و گزینشگری آدمی را از چنگال نظامهای متصلب اخلاقی و اجتماعی که کسانی چون هگل واضع آن بودند، آزاد کند. یافته پژوهش حاکی از آن است که در مقام مقایسه و تطبیق آراء نیچه و کیرکگور که با توشه‌گیری از روش مقایسه‌ای انجام شده است، می‌توان این سخن را به میان آورد که به رغم شباهت دیدگاه نیچه و کیرکگور در باب ضرورت رهایی و خلاصی فردیت و تکینگی آدمی از چنگال اخلاق، جامعه و فرهنگ، کیرکگور بر خلاف نیچه که متفکری طبیعت‌گرا و زمینی است، از منظر و موضعی ایمانی، سعی در احیاء اگزیستانس(هستی منحصر به فرد و تکرارناپذیر آدمی)، شور، عاملیت و فاعلیت آدمی دارد.

کلیدواژه‌ها: ابرانسان، اخلاق، جهش ایمانی، واپسین انسان.

* استادیار گروه علوم سیاسی، دانشکده علوم اداری و اقتصاد، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران،
h.roohani@ase.ui.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۱/۱۵، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۱/۱۵

۱. مقدمه

سخنی به گزاف نرفته است اگر گفته شود که لازمه و پیش نیاز درک و فهم مفهوم ابرانسان نیچه، دست یافتن به شناختی عمیق و ژرف نگرانه از مفهوم اخلاق به نزد او است. نیچه در راستای ایضاح و تنقیح دیدگاه خویش در باب اخلاق، انگشت اتهام خود را به سمت اخلاق بردگی که مسیحیت و مدرنیته از مصادیق و مضامین بارز آن هستند می‌گیرد و این سخن را به میان می‌آورد که اخلاق بردگی، انسان را به ضعف، سستی، زبونی، بی‌ارادگی، آرمان زدایی، درویش مسلکی و عافیت طلبی دعوت می‌کند. از نظر نیچه، اخلاق بردگی، خیانتی در حق زندگی است؛ چرا که در مسیحیت، شور و شوق انسانی و غرایز و رانه‌های آدمی سرکوب می‌شود و انسان به جای مراقبت از خویش، از دیگران مراقبت می‌کند. نیچه با وانهادن اخلاق بردگی، اخلاق سروری را که متضمن اخلاق ستیزی و زیستن آدمی در فراسوی خیر و شر است مطرح می‌کند. در اخلاق سروری مورد نظر نیچه، انسان، خود آفریننده ارزشهای خویش می‌شود و هیچ مرجع اخلاقی و اجتماعی نمی‌تواند در مسیر کنشگری و آفرینشگری انسان خللی وارد کند. به بیانی دیگر، ابرانسان نیچه، انسان والایی است که با توسل جستن به اخلاق سروری، از تهوع و کینه توزی بیزاری می‌جوید و تیر شوق خود را تا فرادستها پرتاب می‌کند. از نظر نیچه، مسیحیت و جهان مدرن، دو روی یک سکه هستند؛ چرا که هر دوی اینها به واسطه چنگ زدن به اخلاق بردگی و پنهان شدن پشت مفاهیمی چون دموکراسی، اخلاق و برابری طلبی، تکنیکی و روح پرشور، ماجراجو و کنشگر آدمی را منکوب و سرکوب می‌کنند و آدمی را به سکون، روزمرگی و همگونی و یکنواختی اخلاقی و اجتماعی سوق می‌دهند. کیرکگور نیز درست همچون نیچه دغدغه‌رهایی آدمی از چنگال نظام‌های اخلاقی و اجتماعی را دارد و سعی دارد به واسطه نقد زندگی اخلاقی که هم‌عنان با از دست رفتن تکنیکی و فردیت آدمی است، نوع جدیدی از انسان را تحت عنوان شهسوار سپهر ایمانی مطرح کند. رهیافت مشترک نیچه و کیرکگور در این امر خلاصه می‌شود که هر دو متفکر درصددند که فاعلیت و عاملیت آدمی را تقویت کنند و از رهگذر ارج نهادن به خصلت کنشگری آدمی، تفرد و تکنیکی آدمی را به مثابه یک ارزش ویژه و منحصر به فرد ارتقاء بخشند. البته ذکر این نکته ضروری است که نیچه به مثابه یک فیلسوف حیات و همچنین به واسطه مطرح نمودن مفهوم ابرانسان که مفهومی زمینی و زمانی است سعی در گذار از اخلاق بردگی و واپسین انسان دارد و این در حالیکه کیرکگور از منظری ایمانی و با توسل جستن به جهش ایمانی ابراهیم، سعی در گذار از سپهر اخلاقی دارد. کیرکگور بر این باور است که تنها با سلاح ایمان است که

مقایسه اخلاق جمعی از منظر ابرانسان نیچه و شهسوار ایمان کیرکگور (حسین روحانی) ۲۰۷

می توان به تفرد و تکینگی انسانی دست یافت و این در حالیست که در منظومه فکری نیچه اساساً سخنی از ایمان دینی نیست و نیچه تنها به واسطه اراده معطوف به قدرت که خاص ابر انسان است؛ سعی در احصاء و تحقق تکینگی و تفرد آدمی دارد. در این جستار سعی بر آن است در بادی امر با بهره جستن از روش توصیفی-تحلیلی، آراء و اندیشه های نیچه و کیرکگور در باب مفاهیمی چون اخلاق، ابرانسان و جهش ایمانی مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرد و در ادامه با توشه گیری از روش مقایسه ای، شباهتها و تفاوت های دیدگاه نیچه و کیرکگور در باب دو مفهوم ابر انسان و شهسوار ایمان به میانجی امر اخلاقی مورد بررسی و ارزیابی قرار گیرد.

۲. پیشینه پژوهش

واقع امر این است که در خصوص مقایسه دیدگاه نیچه و کیرکگور در باب مفاهیم مختلف جامعه شناختی، اخلاقی، فلسفی و سیاسی، پژوهشهای درخوری انجام نشده است و تنها پژوهش نسبتاً جدی و مستحکم در خصوص مقایسه دیدگاه نیچه و کیرکگور، کتابی است که تحت عنوان کیرکگور و نیچه منتشر شده است (کلنبرگر، ۱۳۸۴). در این کتاب، علاوه بر بررسی آرای «کیرکگور» و «نیچه»، اندیشه های این دو با یکدیگر مقایسه شده است. نویسنده برای مثال می گوید:

آنچه کیرکگور و نیچه راجع به دین و ارزش نوشتند، منبعث از تجارب زندگی ایشان و منعکس کننده ی آن است. این گزافه نیست که بگوییم کیرکگور و نیچه در آثار خویش و از طریق آن ها زیسته اند. به این ترتیب ما آوای چندصدایی خود کیرکگور را در آثاری که با نام مستعار نوشته شده است، به خصوص هنگامی که مسائل زیباشناسی را می نمایاند و آوای نیچه را در پیش بینی های زرتشت ملاحظه می کنیم. از همین رو، این فیلسوفان که چنین عمیق در روش برداشت از زندگی و مفهوم آن با یکدیگر متفاوت اند، کاملاً به هم شباهت دارند. از جهات دیگر نیز کیرکگور و نیچه دارای شباهت های عمیق هستند، به این معنا که هر دو ایشان مانند داستایوفسکی روان شناس هستند، هر دو این فیلسوفان مانند داستایوفسکی به تشریح احساسات پنهان و انگیزه هایی می پردازند که شکل دهنده ی زندگانی بشر است. دیگر آن که نیچه و کیرکگور در تعهد مطلق به آثار خویش و به قول نیچه به «کار» خویش، شباهت های عمیقی به یکدیگر دارند. هر دوی ایشان، حیاتی مرتاضانه داشتند که وقف نوشتن بود (کلنبرگر، ۱۳۸۴: ۹۵).

مقاله ای نیز تحت عنوان "مرگ و زندگی از دیدگاه نیچه و کیرکگور" منتشر شده است که نویسنده مقاله تلاش نموده است با برجسته کردن دیدگاه ایمانی کیرکگور، او را از دیدگاه طبیعت گرایانه نیچه ای متمایز کند (اکوان، ۱۳۸۹). واقع امر این است که علاوه بر دو اثر فوق الذکر که در باب مقایسه کلی دیدگاه نیچه و کیرکگور منتشر شده است و همچنین برخی تک نگاریها که به صورتی مجزا در خصوص دیدگاه نیچه و کیرکگور به رشته تحریر در آمده است، کمتر اثری را می توان سراغ گرفت که به صورتی تخصصی، موشکافانه و توسعاً به روش مقایسه ای، شباهتها و تفاوتهای دیدگاه این دو متفکر در باب اخلاق را مورد واکاوی و تجزیه و تحلیل قرار دهد. ولی در این مقاله تلاش شده است ضمن وام گیری و توشه گیری از پژوهشهای قبلی، با اتخاذ برداشت و موضعی بدیع و نو، ضمن واکاوی دیدگاه این دو متفکر در باب اخلاق، با بهره گیری از روش مقایسه ای، شباهتها و تفاوتهای دیدگاه این دو متفکر در باب اخلاق به بوته بحث و بررسی گذاشته شود.

۳. اخلاق سروران؛ دستمایه ظهور ابر انسان نیچه

نیچه در شمار پادفیلسوفان رادیکال و شالوده شکنی است که با تقسیم بندی اخلاق به دو نگره اخلاق سروران و اخلاق بردگان نقش بسزایی در پیشبرد مباحث مرتبط با اخلاق ایفا کرده است. نیچه، تفکر عقل مدار و ضد زندگی سقراطی و همچنین نظرگاه متافیزیک مسیحایی را از مصادیق عینی و بارز تفوق اخلاق بردگی و متافیزیک زده در جهان می داند (نیچه، ۱۳۸۹: ۲۸). او اخلاق بردگی را، بیماری، کج فهمی، دروغ، خودفریبی، نشانه ناپختگی بشر، نمایشی منافقانه، کابوسی هولناک، امری هراس انگیز، بزرگترین خطر، عامل انحطاط، سالوس و وبال انگیزترین خطای انسانی توصیف می کند (نیچه، ۱۳۹۰: ۲۱). نیچه بر این باور است که اخلاق بردگی، مشوق و مروج چیرگی آدمی بر عواطف و امیال طبیعی اش است و انسان را گرفتار حالتی رنجوری و افسردگی می کند. پرواضح است چنین انسان رنجور، افسرده و بیمار جهت مبارزه با افسردگی ناشی از سرکوبی غرایز و رانه های طبیعی اش، قهراً و ضرورتاً به سمت تشکیل گله و جماعت پیش می رود. انجمن های همیاری، انجمن تهیدستان، انجمن بیماران، انجمن خاک سپاری و غیره از نظر نیچه همگی در جهت درمان افسردگی ناشی از سرکوب احساسات، غرایز، رانه ها و امیال انسانی بوده اند (نیچه، ۱۳۹۰: ۱۷۶).

نیچه این سخن را به میان می آورد که در احکام بورژوازی - مسیحی که معرف اخلاق بردگی است، انسانها ملزم و مقید به اطاعت از قوانین اخلاقی و هنجارهای مورد وثوق جامعه

مقایسه اخلاق جمعی از منظر ابرانسان نیچه و شهسوار ایمان کیرکگور (حسین روحانی) ۲۰۹

می‌شوند که همین اطاعت بی چون و چرا از قوانین و قواعد دیکته شده از سوی فرهنگ، دولت و جامعه، موجب دوری انسان از آگزیستانس و حقیقت خویش و سرکوب غرایز و رانه های طبیعی اش می‌شود. فروید نیز همچون نیچه بر این باور بود که انسان مدرن با پیروی از قواعد دیکته شده از سوی جامعه و اخلاق، بسیاری از غرایز، رانه ها و امیال خویش را سرکوب می‌کند که همین مسأله موجب تجربه روان رنجوری و افسردگی آدمی می‌شود (پیرسون، ۱۳۹۰ : ۱۸۹). نیچه بر این نکته انگشت تأکید می‌گذارد که انسانی که در بند اخلاق بردگی است، شهادت اندیشیدن مستقل و مراقبت از خویش را ندارد و همیشه در پی پیوستن به گله و جماعت و اطاعت بی چون و چرا از قواعد اخلاقی و اجتماعی است (clark, 2015: 64). نیچه ریشه و منشأ اخلاق بردگی را در بستر عقل گرایی و تفکر متافیزیکی غرب جستجو می‌کند و به نزد او، با تفکر زندگی ستیز و حقیقت جوی سقراط بود که تبیین علی و عقلانی امور آغاز شد و با افلاطون به تمایز جهان محسوس و نامحسوس انجامید و این ایده باوری افلاطونی در تفکر ارسطویی به شکلی دیگر به بسط تفکر عقلانی و چیرگی انسان نظری و زندگی ستیز سقراطی انجامید. روایت عقل گرایی از زبان نیچه، روایت رنج دیده عقل افسرده ای است که نمی‌تواند به آینده پلی بزند یا خود پلی بدان باشد، چرا که درگیر جبرگرایی دگماتیکی است که اراده را نفی می‌کند و گذشته را برابر با گناه می‌داند و ولادت خود را گناه نخستین (Nietzsche, 1918: 94). نیچه در این خصوص می‌نویسد:

این امر از فریب های اخلاق و آن فیلسوفان متافیزیک است که انسان را موجودی پلید و گناهکار قلمداد می‌کنند و شک او نسبت به طبیعت را بر می‌انگیزند و احساس ناخوشایند را در او پدید می‌آورند، زیرا این چنین هر فردی احساس ناخشنودی می‌کند، زیرا نمی‌تواند آن حالت طبیعی را در وجود خویش حس کند (نیچه، ۱۳۹۱: ۱۳۵).

انسان کینه توزی که نیچه از آن یاد می‌کند، همان انسان فسرده جان غوطه ور در اخلاق بردگی است که به زمین و زمان دل نبسته و نه تنها از آن گریزان است که به آن نفرت نیز می‌ورزد. از این رو برای زمین، طبیعت و زندگی اخم می‌کند (نیچه، ۱۳۹۱: ۳۶۷). اخلاق بردگی به نزد نیچه، هم عنان با عقل گرایی و نفی خواست زندگی و پس زدن رانه ها و غرایز انسانی است. او در این خصوص می‌نویسد:

اخلاق چنان که تاکنون بوده است و همانطور که شوپنهاور و در نهایت یک بار دیگر آن را همچون نفی خواست زندگی تنظیم کرده است، در آن غریزه انحطاطی است که دستوری از

آن می‌سازد که می‌گوید: بمیر! و این بیان صریح محکومیت برای آن محکوم است (Nietzsche, 1997:28).

به نظر نیچه، یکی از نمونه‌های بارز و شاخص تفوق اخلاق بردگی در کره خاکی، مسیحیت است. ریشه اخلاق مسیحی که ترجمان اخلاق بردگی است، در ضعف، ترس، نداشتن اعتماد به نفس و بدطیتی انسان است. از چشم انداز انسانی مسیحی، ویژگی انسان خوب، فروتنی، خیرخواهی، مهربانی و از خودگذشتگی است. انسان خوب به نزد مسیحیان، کسی است که به دیگران آسیب نرساند و اسباب ترس و وحشت کسی را فراهم نکند. نیچه هر دستگاه اخلاقی از این دست را اخلاق مسیحی می‌خواند و به همین اعتبار از بسیاری از اصول اخلاقی پذیرفته شده در دنیای مدرن ذیل همین عنوان مسیحی انتقاد می‌کند (حقیقی، ۱۳۷۹: ۹۷).

نیچه بر این باور است که مسیحیت علیه نوع عالی‌تر انسان تا سرحد مرگ جنگیده و همه غریزه‌های بنیادی و طبیعی انسان را مطرود ساخته و از چکیده‌ی آنها بدی و فقط بدی را نگه داشته است. مسیحیت، بشر نیرومند را که خواست کنشگری و متحقق ساختن امیال، غرایز و رانه‌های خویش است، نمونه نکوهیده و مطرود بشریت معرفی می‌کند و در اخلاق بردگی که به طور مشخص در مسیحیت متجلی و متبلور می‌شود از هر چیز ضعیف، پست و بدسرشت نگاهبانی می‌شود (نیچه، ۱۳۸۶: ۱۰۹). نیچه ترحم مسیحی را نیز عامل انحطاط و ضعف نیروی زندگی می‌داند و در این خصوص می‌نویسد:

مسیحیت را دین شفقت می‌نامند. ترحم متضاد هیجانهای نیروبخشی است که بر نیروی احساس زندگی می‌افزایند. ترحم، اثری افسرده کننده دارد. انسان زمانی که رحم می‌آورد، قدرت خود را از دست می‌دهد. رحم آنچه را که مستعد ویرانی است حفظ می‌کند. رحم از محروم شدگان از ارث و محکومین زندگی دفاع می‌کند و از راه وفور انواع بدشرستی‌ها که در زندگی نگه می‌دارد؛ به خود زندگانی سیمایی تیره و مشکوک می‌دهد. بزرگترین خطر در کجاست؟ در دلسوزی (نیچه، ب ۱۳۷۷: ۲۴۲).

نیچه بر این باور است که با حاکمیت اخلاق بردگان، ویژگی افراد قوی مثل شور، خطرکردن، تهور، سروری خواهی و نظایر آن، اندک اندک، انگ غیراخلاقی خورد و بد نام شد. مردان ضعیف برای توجیه ضعف درونی خود، مردان والا و صاحب امتیازان سابق را که دشمن خود می‌انگاشتند، شر نامیدند و واژه خوب را برای خود اطلاق کردند. از این به بعد، غریزه گله‌ای گام به گام پیامدهای خود را به بار می‌آورد. از این پس هر آنچه فرد را بر فراز گله

مقایسه اخلاق جمعی از منظر ابرانسان نیچه و شهسوار ایمان کیرکگور (حسین روحانی) ۲۱۱

کشانند و بترسانند، شر نامیده می‌شود. سرانجام هر گونه بزرگ منشی والا و جدی، هر گونه تکیه بر خویش، کمابیش وهنی شمرده می‌شود و بدگمانی برمی‌انگیزد و آنچه محترم شمرده می‌شود، بره است و بالاتر از آن گوسفند (نیچه، ۱۳۷۶: ۱۵۵).

از نظر نیچه شخص ضعیف که معرف اخلاق بردگی است زندگی را انکار می‌کند و آن را در قالب قانون اخلاقی بیان می‌کند. این گونه افراد قبلاً به علت سستی شان محکوم به هلاکت و تباهی شده اند و قوانین اخلاقی آنها در حقیقت توجیه تباهی آنها است. در هر صورت آنهایی که در رگهایشان جزر و مد حیات با نیرومندی جریان دارد باید بالاتر از جو زهرآگین و فاسدی که بیماران و افراد مشرف به مرگ فراهم کرده اند قرار بگیرند و با شجاعت و نشاطمندی، میل به قدرت و میل به زندگی خود را تأکید کنند. اگر انسان قرار است به بالاترین نقطه شکوه و قدرت خود صعود کند، می‌بایست خود را فراتر از اخلاق قرار دهد. افراد نیرومند نباید اجازه دهند که انحطاط یافتگان بر آنها غلبه کنند (حقیقی، ۱۳۷۹: ۱۰۰-۹۸).

نیچه معتقد است که ارزش نیست انگارانه و گله ای در دنیای عقل محور علم مدار مدرن سلطه کامل یافته است و او تمدن مدرن را به صورت جدی رو به انحطاط می‌بیند (Keith, 2002: 7). نیچه یکی از تجلیات استیلاي اخلاق بردگی در جهان مدرن را ظهور و بروز واپسین انسان می‌داند. واپسین انسان به نزد نیچه انسان کوتوله‌ای است که دیگر آرمانهای بزرگ در سر نمی‌پروراند و چنین انسانی گرفتار روزمرگی و عافیت طلبی است. نیچه در خصوص ویژگیهای واپسین انسان که معرف و تجسم بارز اخلاق بردگی در جهان مدرن است می‌نویسد:

ما امروز در انسان هیچ چیزی نمی‌بینیم که روی به بردگی نداشته باشد و ای بسا که او همچنان فرو و فروتر می‌رود و هر چه نرم و نازکتر می‌شود و خوش خوتر و زیرک تر و آسوده تر و میان مایه تر و آسان گیرتر و چینی تر و مسیحی تر. این همان سرنوشت شومی است که اروپا به آن گرفتار آمده است... (نیچه، الف ۱۳۷۷: ۵۳).

نیچه که منتقد سرسخت واپسین انسان و اخلاق بردگی است، برابری طلبی مترتب بر اخلاق بورژوازی مسیحی را به باد انتقاد می‌گیرد و انگیزه درونی منادیان اخلاق برابری طلبانه را نه بشردوستی و نه عشق به زندگی بلکه کینه توزی و حس قدرت طلبی و خودپرستی می‌خواند. او در این خصوص می‌نویسد:

ای رتیلان بیراه کننده، ای واعظان برابری، تمثیل گونه با شما سخن می‌گویم. اما شما انبان عواطف کینه اید. ای واعظان برابری، جنون ناتوانی تان بر شما چیره شده است. در حالی که برابری بانگ برمی‌دارید که شهوت سرکشی و خود رأیی آن سوی فضایی نهفته بود که

آشکار می‌کردید. نمی‌خواهم مرا از منادیان برابری بشمارند، زیرا دادگری به من آموخته است، انسان‌ها برابر نیستند. باید که برابر نباشند و نیز جز این نمی‌توانم بگویم و گرنه ادعای عشق من به انسان برتر (ابر انسان) صرف ادعا و آرزو می‌شد (نیچه، ۱۳۸۰: ۱۳۴).

نیچه بر این باور است در اخلاق بردگی که تبلور و تجلی ظهور واپسین انسان است، بردگان تنها در پی امنیت، رفع ترس و طرد رنج‌ها و مصائب زندگی هستند. قدرت و ارزش خود را سرکوب می‌کنند و پیروزی را در خودشکنی و فرمانبری مطلق می‌دانند (نیچه، ۱۳۸۹: ۲۵۶). در برابر اخلاق بردگی که آدمی را به راحت‌طلبی، خطر نکردن و ضعف و زبونی دعوت می‌کند، نیچه اخلاق مورد نظر خود را بر اساس خواست قدرت که بنیاد فلسفه او است طراحی می‌کند. او به طور کلی معتقد است اگر نیکی و بدی وجود دارد، تنها منسوب به خواست قدرت است و نیکی و بدی تنها بر این بنیاد سنجیده می‌شود و اساساً دو واژه نیک و بد بیشتر واژه‌های توصیفی‌اند تا تجویزی؛ نیک چیست؟ آنچه حس قدرت را تشدید می‌کند، خواست قدرت و خود قدرت را در انسان. بد چیست؟ آنچه از ناتوانی می‌زاید. بنابراین همه ما خواست قدرتیستیم و خواست قدرت، همان جهان نیروها است. این نیروها و خواست قدرت هم از دیدگاه نیچه، بر دو گونه است: نیرو: کنشی / واکنشی؛ خواست: تأیید / نفی. از گذار این دو گانه در نظر آوردن خواست و نیرو، دو گونه ارزش‌گذاری که نمایانگر دو روش فلسفی است، به دست می‌آید. «برده تأمل انتزاعی» در مقابل «ارباب شور و عمل عینی» (هارت، ۱۳۹۲: ۱۷۷).

انسانی که واجد اخلاق سروری است، بر خلاف انسانی که گرفتار اخلاق بردگی است، واقعیت تراژیک جهان را قهرمانانه و با رقص و شادی می‌پذیرد و به رغم تمامی تیرگی‌ها و پلشتیهایی که بر زندگی و جهان پیرامونش سایه افکنده، عاشق تقدیر و سرنوشت خویش است. او در نبردی سلحشورانه و پرخطر با تمامی نیروها و عوامل رماننده و منحطی که سعی در تحمیل سستی و استیصال به زندگی آدمی دارند، در جدال و کشمکش است (وینی، ۱۳۷۷: ۱۸۴). به بیانی دیگر، مضمون عشق به سرنوشت، پذیرش کلی هر آن چیزی است که در زندگی انسان و جهان رخ می‌دهد؛ پذیرش دیونوسوسی جهان آن گونه که هست، بدون هیچ گونه کم و کاست و بدون استثناء و انتخاب. اساساً آن که معنای عشق به سرنوشت را فهمیده است، تمام زندگی را با تمامی جنبه‌های تراژیک آن می‌پذیرد. به عبارت دیگر، چنین فردی، موجودی دیونوسوسی است که هر آنچه را که موجودات ضعیف از آن هراسان و گریزان‌اند و

مقایسه اخلاق جمعی از منظر ابرانسان نیچه و شهسوار ایمان کیرکگور (حسین روحانی) ۲۱۳

ظرفیت و توان جذب و هضم آن را ندارند، می پذیرند و به آن آری می گوید (پیروز، ۱۳۹۴: ۹۴-۹۶).

بنابراین در اخلاق سروری که ابرانسان نیچه مصداق تام و تمام آن است، آدمی با وجود جبرپذیری و سرنوشت باوری و تجربه پیوسته رنج و شکست، اغلب با آغوشی باز، به تمامیت زندگی، آری می گوید. فلذا ابرانسان نیچه، فردی با افق آزاد است که در فراسوی نیک و بد زندگی می کند و چنین انسانی باور دارد که زندگی با تمامیت خوب یا بد آن باید زیسته شود. پس به لحاظ اخلاقی برای سروران پذیرفتنی نیست که در برابر حرکت تاریخ طبیعت یا هر چیز دیگری عاجزانه زانو بزنند (Gellner, 1964: 26).

ابر انسان، فوق بشر و یا موجودی ماورایی نیست و بیش از آنکه کوششی در راستای پدید آوردن نوع تازه ای از انسان باشد، انسانی اصیل است. ابرانسان نه یک نوع تکامل یافته به معنای داروینی آن است و نه ایده آلی ذهنی، بلکه بعد نهان شده وجود انسان، ساحت والا تر زندگی و مرتبه شور، ریسک پذیری و آفرینندگی اوست. ابرانسان از فراگذشتن از حیوان انسانی به صورت یک ایده آل حاصل نمی شود، بلکه امکان همیشه حاضر انسان است و می توان او را خدای رقصان و یا همان هنرمند خلاق و شگفتی ساز نیچه نامید که قادر است عالم متناسب با خواست خود را ایجاد کند و خویشتن خویش را بیافریند (پیرسون، ۱۳۹۰: ۱۵۴).

ابرانسان در واقع کوششی به جانب وجه وجودی انسان و مظهر تأیید زندگی و عشق به زمین و زمینیان است. او پیوند انسان با ذات خلاق هستی و کنش بی واسطه اراده قدرت است. او موجودی است که با منطق و قانون زندگی یکی می شود و خدایی است که جهان از درون او بیرون می تراود و باز زاییده می شود. خلاصه این معنا در تعبیر های دیگر چنین بیان می شود که ابرانسان، انجام محض اراده معطوف به قدرت است (هایدگر، ۱۳۸۸: ۶۹). نیچه بر این باور است که بدون پشت سر گذاشتن انسان، ابرانسانی حاصل نمی شود. او انسان را به طور کلی مورد نقد قرار داده و از انسان در ذات خویش به عنوان بیماری پوستی زمین یاد می کند. انسان در مقایسه با ابرانسان، چیزی حقیر و کمابیش مضحک، جانورگله، موجودی خیرخواه، بیمار و میان مایه است (نیچه، ۱۳۸۰: ۲۲).

نیچه، انسان دوران مدرن یا واپسین انسان را به شدت مورد انتقاد خویش قرار می دهد و این سخن را به میان می آورد که واپسین انسان، عاجز از اندیشیدن، دارای کمترین جهد برای اهداف ارزشمند است و او موجودی است مادون انسان که فاقد هر نوع آرمانی است. او به دنبال خوشبختی، راحتی، آرامش و برابری است و می کوشد تا حد ممکن، زندگی بی خطرتر،

طولانی‌تر و نیک‌بختانه‌ای را فراهم کند و از سختی‌ها و کشمکش‌ها بگریزد (Berkowitz, 1995: 142). هدف نیچه از طرح ایده ابرانسان در برابر واپسین انسان، بازگرداندن انسان به فرم اصلی او، یعنی رسیدن به حالت خلاقانه وجود و شدن ابدی است. انتظار نیچه از مفهوم ابرانسان، انسان نوینی است که انسان مدرن یعنی این حیوان بیمار و منحط را پشت سر گذاشته است. به بیان دیگر، ابرانسان نیچه، انسانی فراموشکار، کودکی پرسشگر و خندان و رها از کینه‌توزی و انتقام است و او به تنهایی یک وجود کامل و شخصیت خوداتکا و جسمیت تلطیف شده و ناتمامی است که به هیچ کسی یا جایی متصل نیست. او کسی است که تمام نیروهای درونی خود را شناخته است و قدرت او از درونش سرچشمه می‌گیرد (Havas, 2013: 663). فلذا می‌توان این سخن را به میان آورد که ابرانسان، موجودی خود فرمان، فرا اخلاق، جسور، آفرینشگر و کنشگر است که متکی به هیچ مرجع نظام بخشی که او را از بیرون کنترل کند نیست (Risse, 2007: 75).

۴. ناکفایت‌مندی سپهر اخلاقی؛ زمینه‌ساز جهش ایمانی کیرکگور

کیرکگور یکی از متفکران برجسته اگزیستانسیالیسم است که با انتزاعی اندیشی، عقل‌گرایی و کل‌گرایی مشتق شده از منظومه فکری هگل که متفکری مدرن است در می‌پیچد. دال مرکزی منظومه فکری کیرکگور ناظر به تحقق بخشیدن به اگزیستاس یا هستی منحصر به فرد و تکرارناپذیر آدمی است. کیرکگور بر این باور است که تحقق بخشیدن به خویش تنها از راه گزینشگری و کنشگری آزادانه آدمی میسر است. دغدغه و دلمشغولی اصلی اندیشه کیرکگور، نجات و رهایی آدمی از چنگال نظام‌های تمامیت‌خواه اخلاقی و اجتماعی است. او جهت پی‌افکندن دستگاه فکری خود، از مراحل سه‌گانه حیات انسانی که همان مراحل خود شدن یا خودآگاهی است سخن به میان می‌آورد. این مراحل سه‌گانه عبارتند از: ۱- زیباپرستی ۲- اخلاقی ۳- دینی. می‌توان گفت مرحله زیباپرستی، به خود، مرحله اخلاقی، به دیگری و مرحله دینی به خدا نظر دارد (زینلی، ۱۴۰۰: ۶۷). البته این مراحل متوالی نیستند و لزومی ندارد از پی یکدیگر آیند و ممکن است فرد اساساً پای به این سه مرحله نهد. فرد در صورت داشتن هدف یا محوریت خاص، وارد این مراحل می‌شود. ورود به این مراحل با نوعی آگاهی همراه است که البته اکثر آدمیان بدان نائل نمی‌شوند. ذکر این نکته نیز ضروری است که عبور از یک مرحله به مرحله دیگر نه بر اساس دیالکتیک هگلی بلکه با جهش، دلهره و التهاب و خطر کردن همراه است (مستعان، ۱۳۸۹: ۷۶).

مرحله اول حیات، مرحله زیبایی طلبی است. برای انسان زیبایی طلب، اصل مقصود از زیستن، لذت بردن و خوش بودن است. انسان زیبایی طلب فاقد تصمیم و اختیار و به عبارتی فاقد اصالت و آزادی است. او غیر متعهدانه در دنیا زندگی می کند؛ چرا که اساساً در دنیای واقعی زندگی نمی کند و درگیر آن نمی شود. صرفاً درگیر انتزاعیات و کلیاتی است که از هستی تهی است. برای انسان استحسانی، هیچ کس و هیچ چیز و هیچ اندیشه محل تأمل و توقف قرار نمی گیرد. او در چیزی ریشه نمی گیرد و تنها از سطح هر چیز عبور می کند. او تنها اهل تفنن و تذوق است و فقط لذات هستند که برای او از عمق برخوردارند. یگانه قانونی که بدان گردن می نهد این است: دم را غنیمت شمر (Taylor, 1975: 118). لذت جویی بی حد و حصر انسان زیبایی طلب به دلزدگی می انجامد و فرد لذت طلب به مرور در پس زیبایی ها و لذت ها، تکرار، یکنواختی و زشتی را می یابد و دیگر قادر به لذت بردن نیست. فرد زیبا طلب سیزیف وار می کوشد که نامحدود شود و این تلاشی نافرجام است، چرا که نامحدود شدن برای انسان ناممکن است. کیرکگور در این باره می نویسد:

ای تقدیر پلشت، چه بیهوده چین و چروکهای چهرهات را همچون فاحشه ای پیر بزرگ می کنی، به عبث با زنگوله های دلقک وارت قیل و قال راه می اندازی. تو کسلم می کنی. همیشه همانستی که بودستی، شبیه اندر شبیهی. بی هیچ تغییر و تحولی، تکرار مکرراتی؛ آمدن، خوابیدن و مرگ. هیچ چیز را وعده نمی دهی، همه چیز را سرسختانه همانگونه که هست نگاه می داری (Kierkegaard, 1971: 103).

زندگی در مرحله زیبا طلبانه، بیهوده ترین بیهودگی هاست. استیصال و نومیدی ناشی از آن بهترین مفر و پناهگاه است. این نومیدی قادر به ایجاد لحظه درخشانی است؛ لحظه ای که از زمانی فانی و گذران به دولت وقت باقی و جاویدان رو می کند. این لحظه حد نهایی مرحله استحسانی است که موجب عروج به مرحله بالاتر یعنی مرحله اخلاق می گردد (مستعان، ۱۳۸۹: ۸۵).

اگر ویژگی اصلی مرحله استحسانی، رجوع رفتار آدم متذوق به خود است و بس، در مرحله اخلاقی، با اینکه رفتار انسان اخلاقی مخصوص به خود اوست ولی توجه او بیشتر ناظر به دیگران و همچنین پیروی از هنجارهای اخلاقی و عرفی مورد وثوق جامعه است. آنکه از حیات اخلاقی برخوردار است، طالب امور مشترک میان ابنای بشری است و خصوصیت اصلی انسان اخلاقی، طلب امر عام است نه خاص. انسان اخلاقی بیش از هر چیز مرد تکلیف است؛ تکلیفی که خود، آزادانه در عین آگاهی و وقوف کامل به مسئولیت خویش قبول و اختیار کرده

است. نمونه و مصداق بارز انسان اخلاقی، فردی است که تصمیم به ازدواج می‌گیرد. انسان اخلاقی از طریق ازدواج، نه تنها به امر عام واقعیت می‌بخشد، بلکه در مقابل عشق‌های عجیب و غریب و نمایشی و رمانتیک از دوستی باقی و ماندگار دفاع می‌کند (کارلایل، ۱۳۹۸: ۱۰۶).

آدم اخلاقی برخلاف انسانی زیبایی‌طلب نه زمان را می‌کشد و نه آن را فراموش می‌کند؛ بلکه با عشق ناشی از ازدواج بر زمان چیرگی پیدا می‌کند و عنان زمان را از کف نمی‌دهد. فلذا انسان اخلاقی که اقدام به ازدواج کرده است در عین برخورداری از بالاترین احوال استحسانی قادر خواهد بود عشق خود را بدون توجه به گذشت آنات ثابت نگه دارد. به عبارتی ساده‌تر، انسان اخلاقی بر خلاف انسان استحسانی با وجه فناپذیر زمان پیکار کرده و در این پیکار پیروز بیرون آمده است (مستعان، ۱۳۸۹: ۸۸). کیرکگور در خصوص تفاوت اصلی میان زندگی زیبایی‌طلبانه و اخلاقی می‌نویسد: «زیبایی‌طلبانه بودن در انسان این است که به طور آنی هست، آنچه هست؛ اخلاقی بودن این است که می‌شود آنچه می‌شود» (Kierkegaard, 1971: 182).

هدف ساحت اخلاقی، ارتقای انسانی از سطح حسی است که در آنجا، عقلانیت، ثبات و هدفمندی میسر است؛ به نحوی که فرد می‌تواند با کامل کردن خود به نوعی سعادت نائل آید. در این مرحله فرد از وضعیت تفرد و انزوا بیرون می‌آید و زندگی‌اش معطوف به دیگری و قوانین کلی جامعه می‌شود و مشکل دقیقاً در این مرحله سربلند می‌کند. او قواعد عام و کلی اجتماع را بر خود ترجیح داده است و درست به همین علت است که از نظر کیرکگور فردی که در مرحله اخلاقی آمده، مجال تجربه فردیت را از کف می‌دهد و مهمترین خطر در مرحله اخلاقی، متوقف ماندن فرد در جامعه و از دست دادن خویشتن است (زینلی، ۱۴۰۰: ۱۱۰). سکون و آرامش عافیت طلبانه سپهر اخلاقی که هم‌عنان با از دست دادن تفرد و تکنیکی آدمی است، کیرکگور را به جستجوی سپهر دیگری می‌کشاند که تحت عنوان مرحله ایمانی از آن یاد می‌شود. کیرکگور در این خصوص می‌نویسد:

وقتی که یا این یا آن را شروع کردم وضعی به متتها درجه متزلزل دانستم. خوب متوجه شدم که برای من حصول حالتی آرام و سرشار از اطمینان از آن گونه که اکثر مردم دارند (مرحله اخلاقی) به هیچ وجه ممکن نیست. دانستم که من باید کاملاً در نوامیدی و احساسات (مرحله استحسانی) غوطه‌ور شوم و یا به عنوان تنها ضرورت زندگی، دین را اختیار کنم. باید عالمی انتخاب می‌کردم پر شر و شور و جنایت. یا اینکه اساساً برای خود عالمی از نو به وجود می‌آوردم. (Kierkegaard, 1971: 121).

کیرکگور بهترین قلمرو زندگی را قلمرو ایمان معرفی می‌کند؛ چرا که از نظر او قلمرو ایمان، قلمرو کنشگری، گزینشگری و غلیان و فوران شور و شوق و روحیه ریسک‌پذیری و عصیانگری آدمی است. این ایمان مستلزم بازداشت عقل مطالبه‌گر است. سیر ایمانی مستلزم بازداشت عقل محاسبه‌گر است. جهش ایمانی نه به حساب عقل مسبوق است و نه به فتوای اخلاق. بلکه جهشی است که چشم بسته و شور در دل به یاری امری محال انجام می‌گیرد (کاپوتو، ۱۳۹۹: ۷۰). نمونه و مصداق بارز ایمان به امر محال یا ایمان ورزی متناقض به نزد کیرکگور، شهسوار ایمان یعنی ابراهیم است. چرا که وقتی خداوند به ابراهیم فرمان داد که پسر خود اسحاق را قربانی کند، ابراهیم با آماده کردن اسحاق جهت قربانی شدن و هدایت او به جانب قربانگاه و تیغ برکشیدن، از فرزند خود چشم پوشید و تسلیم فرمان الهی شد؛ اما ابراهیم در همان حال که دست پیش برده بود تا به کار قربانی کردن پسر پایان بخشد؛ می‌دانست که پسرش زنده خواهد ماند. خدا قربانی شدن اسحاق را می‌خواست و نمی‌خواست. در مقابل این تعارض، فاهمه بشری به راهی به مفر در می‌افتاد که خروج از آن جز یا خروج از دایره عقل و منطق و ورود در ساحت محال ممکن نیست. محال به نظر کیرکگور، امر بی‌معنی نیست؛ بلکه به عکس، تنها امریست که به ما، برخلاف عقل و منطق، معنی حقیقی را افاده می‌کند. ابراهیم برخلاف عقل محاسبه‌گر، ممکن بودن امر محال را باور داشت؛ او می‌دانست و باور داشت که به رغم فرمان الهی دال بر قربانی کردن اسحاق، اسحاق در همین دنیای فانی به او بازگردانده خواهد شد؛ زیرا که برای خداوند هیچ چیز ناممکن نیست (مستعان، ۱۳۸۹: ۹۵).

ابراهیم از ویژگی متناقض ایمان مطلع بود؛ از اینرو در وعده الهی تردید نکرد. یقین، سنگ بنای ایمان ابراهیم را تشکیل می‌دهد. ابراهیم یقین داشت که خدا اسحاق را از او دریغ نخواهد کرد، او به محال ایمان داشت. می‌دانست که برای خدا، هر ناممکنی، ممکن است. می‌دانست پارادوکس ایمان آنقدر عظیم است که می‌تواند از یک جنایت، عملی مقدس و خداپسندانه سازد (کیرکگور، ۱۳۸۴: ۸۱). بنابراین، ایمان به نزد کیرکگور، مستلزم بازداشت اخلاق و جهش ایمانی است. ایمان، انتخاب و عملی عافیت‌طلبانه و به دور از تشویش و التهاب نیست؛ بلکه ایمان به نزد کیرکگور، هم عنان با اضطراب، دلشوره، خطرپذیری و گام برداشتن در مسیری دشوار و پرپیچ و خم است. ایمان، تن دادن به آرامش غمگنانه و تسلیم و رضا نیست. بلکه شادمانی و بهجت و سروری است که به مدد امر محال حدود می‌پذیرد. رابطه ایمانی، تا اندازه ای شبیه رابطه عاشقانه میان دو نفر است که در آن خطرکردن به چشم می‌خورد و فرد در نوعی

عدم یقین به سر می‌برد. بنابراین ایمان برنامه‌ای سازماندهی شده و از پیش طراحی شده نیست. کیرکگور در این باره می‌نویسد:

بدون خطرکردن، ایمانی در کار نیست، ایمان، دقیقاً تناقض میان شور بی‌کران روح و عدم یقین آفاقی است، اگر من قادر باشم خدا را به طریق آفاقی دریابم، دیگر ایمان ندارم. اما دقیقاً از آن رو که قادر به انجام این کار نیستم، باید ایمان بیاورم (Kierkegaard, 1992: 183).

۵. نقد اخلاق؛ قدر مشترک ابر انسان نیچه و شهسوار ایمان کیرکگور

واقع امر این است که وجه اشتراک اصلی میان ابر انسان نیچه و شهسوار ایمان کیرکگور، نقد اخلاق است و در این میان نیچه به مثابه متفکری رادیکال و اخلاق ستیز، درصدد است اخلاق سروری را که ابرانسان مصداق تحقق عینی آن است؛ به مثابه بدیلی در برابر اخلاق بردگی و واپسین انسان مطرح کند. ابرانسان نیچه که متخلق به اخلاق سروری است زندگی را تأیید می‌کند و غرایز را نیک می‌شمارد. فلذا، ابر انسان، یک نابغه و انسان خلاق و کنشگری است که خودش به تنهایی آفریننده ارزشهای زندگی اش است. اخلاق سروری که معرف ابر انسان نیچه است، توانایی است نه شفقت. بهترین نشانه ابر انسان، عشق به خطر و مبارزه است. ابر انسان طالب سلامت نیست، بلکه او عاشق کسانی است که به جاهای دور دست سفر می‌کنند و از زندگی بی‌خطر دلتنگ می‌شوند. هدف ابرانسان، شرافت دادن به طبیعت بشری و تحقق بخشیدن به بالاترین و عمیق‌ترین استعدادهاست که در بزرگ مردان تاریخ یافت می‌شود (پیرسون، ۱۳۹۰: ۹۹).

ابر انسان نیچه اخلاق ناظر به بردگی و بندگی را به مهمیز نقد خویش می‌کشد و این سخن را به میان می‌آورد که نیک و بد در اخلاق بردگان بر پایه بیزاری و نفرت از سروران است. اخلاق بردگان، صفاتی چون همدردی، مهربانی و فروتنی را ارج می‌نهند و مردان قوی و خودآیین را خطرناک می‌دانند. اخلاق بردگی، آدمی را به اطاعت از جمع، سکوت و سکون، انفعال، سرسپردگی و سرکوب غرایز و رانه‌ها دعوت می‌کند؛ ولی در اخلاق سروری که نیچه مبلغ و مبشر آن است، بنیاد واقعیت و حیات بر پایه خواست قدرت قرار داده می‌شود. برای نیچه، هدف فرهنگ، به وجود آوردن نابغه است و این نابغه یا ابر انسان است که به زندگی معنا می‌دهد. هدف اخلاق سروری که در ابرانسان متبلور می‌شود، شرافت دادن به طبیعت بشری و تحقق بخشیدن به بالاترین و عمیق‌ترین استعدادهای انسانی است. ابرانسان نیچه،

انسان متهوری است که خواستار آزادی انسان از چنگال نظام های اخلاقی و اجتماعی و شعله ورساختن روحیه جنگاوری و خطرپذیری آدمی است (اشتراوس، ۱۳۷۳: ۱۶۱).

ابرانسان نیچه انسانی است که به طبیعت و زمین وفادار است. چنین انسانی با عقل محاسبه گر مدرنیستی بر سر کین است و ویژگی اصلی او، توجه به تکنیکی، تفرد و فعال نمودن رانه های پر شور سرکوب شده آدمی است. بنابراین اگر ابرانسان نیچه ذیل شناسه ها و مؤلفه هایی چون مخالفت با اخلاق بردگی، ستیز با جامعه و دولت و انگشت تأکید گذاشتن بر غرایز و تفرد آدمی تعریف و صورتبندی می شود؛ کیرکگور نیز متفکری است که با وارد نمودن نقدهای تند و تیز بر اخلاق، بسترهای لازم را در راستای نجات و رهایی آدمی از چنگال جامعه، اخلاق و فرهنگ عمومی فراهم می کند (Lampert, 1986: 178). کیرکگور همچون نیچه، خواستار آزادی و رهایی آدمی از چنگال سیستم سازان و کل گرایان تفرد ستیز است. او بر این باور است که تنها به واسطه نقد سپهر اخلاقی است که می توان به رهایی آدمی امیدوار بود. به نزد کیرکگور، در سپهر اخلاقی، فرد ملزم می شود که به خاطر جماعت به مثابه یک کل عمل کند و بدین سان فردیت و تکنیکی خود را از کف دهد. بنابراین تنها به واسطه تعلیق امر اخلاقی و تمسک جستن به جهش ایمانی است که می توان به احیاء و تحقق تفرد، تکنیکی، عاملیت و فاعلیت انسانی امیدوار بود (کارلایل ۱۳۹۴: ۱۷۰).

به نزد کیرکگور وقتی به شهسوار ایمان یعنی ابراهیم از طرف خداوند فرمان می رسد که باید پسرت اسحاق را قربانی کنی، ابراهیم با شالوده شکنی از امر اخلاقی، بی چون و چرا تسلیم فرمان الهی می شود و با این تصمیم جسورانه، کنشگرانه و پر از التهاب و اضطراب، به بازیگری کنشگر، گزینشگر، تکینه و خود آیین مبدل می گردد. به نزد کیرکگور، شهسوار ایمان، انسان تکین، متکی به خود و خطر پذیری است که با اتخاذ تصمیمی به غایت خطرناک و جنون آمیز از سپهر اخلاقی که هم عنان با عافیت طلبی، جمع گرایی و اخلاق مداری است می گسلد و پا در وادی ایمان که مالا مال از خطر، التهاب و تشویش است می گذارد (کارلایل، ۱۳۹۸: ۱۷۴). بنابراین شهسوار ایمان کیرکگور درست همانند ابرانسان نیچه، انسان خودآیین، بازیگر و کنشگر بی پروایی است که اهل خطر کردن و در افتادن با سیستم های اخلاقی و اجتماعی است. حاجتی به گفتن نیست که شهسوار ایمان کیرکگور درست به مانند ابرانسان نیچه، تارک دنیا نمی شود و به صومعه پناه نمی برد، بلکه او قادر است همچون ابرانسان نیچه که در صدد آشتی میان آسمان و زمین است، آشتی کاملی میان امر متناهی و امر نامتناهی برقرار کند. آشتی میان نامتناهی و متناهی به نزد کیرکگور زمانی اتفاق می افتد که ابراهیم به موازات

اینکه به فرمان خداوند مبنی بر قربانی کردن پسرش تسلیم محض می‌شود، ته دلش به امر محال نیز باور دارد. ابراهیم باور دارد که اسحاق در همین دنیای فانی که نماد امر متناهی است به او باز گردانده خواهد شد (کاپوتو، ۱۳۹۹: ۷۰).

به نظر می‌رسد وجه شباهت اصلی و اساسی کیرکگور و نیچه در این است که هر دوی این متفکران درصددند به واسطه نقد اخلاق، تکنیکی، تفرد و خودآیینی آدمی را از چنگال نظام‌های متصلب اجتماعی، اخلاقی و فرهنگی‌های بخشند. نیچه و کیرکگور بر این باورند که تنها به واسطه کنشگری، گزینشگری و تبری جستن از عقلانیت خشک و محاسبه‌گر مدرن است که می‌توان به رهایی و خودشکوفایی انسانی که متضمن متحقق ساختن تفرد و تکنیکی آدمی است امیدوار بود (Middleton, 1968: 284).

۶. وجوه افتراق ابر انسان نیچه و شهسوار ایمان کیرکگور

درست است که نیچه و کیرکگور به میانجی نقد اخلاق، در نقد عقلانیت مدرن و برکشیدن عناصر و دقایقی چون اراده‌گرایی، کنشگری، خطرپذیری و تکیه بر تفرد، تکنیکی، خلاقیت و خودآیینی انسانی اشتراک نظر دارند و هر دو درصدد مقابله با تمامیت‌خواهان و سیستم‌سازان هستند؛ اما به نظر می‌رسد تفاوت‌های قابل ملاحظه‌ای نیز میان ابرانسان نیچه و شهسوار ایمان کیرکگور وجود دارد. یکی از عمده‌ترین تفاوت‌ها میان ابرانسان نیچه و شهسوار ایمان کیرکگور، تأکید ویژه کیرکگور بر مقوله ایمان است. درست است که کیرکگور نیز همچون نیچه به اومانیسم و ضرورت ارج نهادن به تفرد و تکنیکی آدمی باور دارد، اما واقع امر این است که کیرکگور از منظر و موضعی ایمانی در پی احیاء فاعلیت، خلاقیت و خودآیینی آدمی است و این در حالی است که نیچه با مطرح نمودن ایده مرگ خدا، عملاً نگاهی زمینی و طبعیت‌گرایانه به جهان و آدمی دارد و هر نوع توسل جستن به اندیشه فرازمینی را رد می‌کند (بلاکهام، ۱۳۹۱: ۳۶).

نیچه بر خلاف کیرکگور که عالی‌ترین سپهر حیات انسانی را سپهر ایمانی می‌داند، ایده خدا را در شمار ایده‌آل‌های زاهدانه و یکی از مظاهر نیست‌انگاری به شمار می‌آورد که سبب شده است هیچ چیز اساساً معنایی جز در ارتباط با عالم فراتر نداشته باشد. از نظر نیچه، باور به خدا هرچند تسلی‌دهنده ضعفا بوده و به رؤیاهایشان مبتنی بر نظاره رنج کشیدن اقویا تحقق‌ظاهری می‌بخشیده است، اما پشت‌تصور خدا، تهوع و انزجار از زندگی وجود دارد که تصویری از زندگی دیگر و یا بهتر را ایجاد می‌نموده است (Samuel, 2007, 105).

نیچه بر خلاف کیرکگور نه با توسل جستن به امر ایمانی بلکه به واسطه ایده مرگ خداست که به ایده ابرانسان و اخلاق سروری مدنظر خویش می‌رسد. نیچه بر این باور است که با مرگ خدا و مرگ هر فراروایتی است که می‌توان انسانیت حقیقی و اصیل را احیاء و احصاء نمود. مرگ خدا، توصیه‌ای به انسان برای رهاشدن از ایده آل‌های متافیزیکی است تا بدین وسیله انسانها بتوانند زندگی خود را بدون تکیه بر حقایق سرمدی و ارزش‌های مطلق بسازند (Alison, 2001: 97). این در حالیست که کیرکگور بر خلاف نیچه که از هر نوع ایمان ورزی اعلام برائت می‌کند، متفکری است که به واسطه روی آوردن به جهش ایمانی، درصدد بازیافتن جسارت، شور، تفرد و فاعلیت و عاملیت انسانی است. شهسوار ایمان به نزد کیرکگور، انسانی است که در پیشگاه خدا قرار می‌گیرد و با دست زدن به جهش ایمانی که توأم با اضطراب و التهاب و اتخاذ تصمیمی جنون‌آمیز است، از امر اخلاقی شالوده‌شکنی می‌کند و بدین وسیله به قداست‌زدایی از تمامی مرجعیتها و اقتدارهای اخلاقی، فرهنگی و اجتماعی می‌پردازد (کاپوتو، ۱۳۹۹: ۷۱).

در واکاوی و تجزیه و تحلیل دیدگاه کیرکگور درخصوص ایمان، ذکر این نکته ضروری است که اگرچه کیرکگور بر خلاف نیچه قائل به امر دینی است و از جهش و سپهر ایمانی سخن به میان می‌آورد؛ اما می‌بایست به این امر نیز اشاره کرد که ایمان به نزد کیرکگور، هیچ سنخیتی با استدلال‌ها و بحث‌های کلاسیک مدرسه‌ای و تحقیقات نظری ندارد. آنچه در ایمان ورزی کیرکگور مهم است، تصمیم فرد است. البته ایمان فعالیت صرفاً بشری نیست و موهبت الهی نیز در این میان است (زینلی، ۱۴۰۰: ۱۶۹).

در جهش ایمانی مورد نظر کیرکگور، ابراهیم به فرمان خداوند، اسحاق را قربانی می‌کند تا بدین وسیله اصالت، تفرد و فعالیت خود را بازیابد. به نزد کیرکگور، جامعه، دنیای ماسکها و نقاب‌ها است که اجازه نمی‌دهند آدمی شورمندانه در رابطه با خود و سرنوشت خود تصمیم بگیرد؛ ولی انسان با جهش ایمانی و ایمان به امر محال که امری غیر عقلانی است می‌تواند اگزیستانس و هستی تکرارناپذیر و منحصر به فرد خود را از چنگال جامعه و اخلاق نجات دهد. کیرکگور بر این باور است که ما فقط در مواجهه با خداوند می‌توانیم فرد شویم و در این میان ابراهیم که در پیشگاه خداوند قرار گرفته است؛ تنها به واسطه قربانی کردن اسحاق است که می‌تواند فردیت خود را متحقق کند (مستعان، ۱۳۸۹، ۸۹).

نیچه بر خلاف کیرکگور که به معنویت روی خوشی نشان می‌دهد، مسیحیت را از مصادیق بارز استیلاي اخلاق بردگی بر می‌شمرد و بر این باور بود که پادزهر کارا جهت مقابله با

اخلاق گله ای و یکدست‌ساز مسیحی، اخلاق سروران و توسل جستن به هنر و شور دیونوسوسی است که در نوعی عشق به زمین، طبیعت و زندگی خلاصه می‌شود. همچنین نیچه به هیچ امر ماورایی جهت مقابله با اخلاق بردگی توسل نمی‌جوید و از نظر او تنها این ابرانسان است که به واسطه اخلاق ستیزی، رفتن به فراسوی خیر و شر، تکیه بر خود و همچنین خلق ارزشهای جدید است که می‌تواند پنجه در پنجه نیهیلیسم افکند و از تمامی فراروایتهای سیستم ساز و کل گرا شالوده شکنی کند (کاپوتو، ۱۳۹۹: ۱۱۷).

درست است که کیرکگور نیز همچون نیچه سعی در نجات تفرد، شور و عاملیت انسانی از چنگال سیستم سازانی چون هگل دارد؛ اما این نکته را نباید از نظر دور داشت که به نزد کیرکگور تنها به واسطه جهش ایمانی و رخداد تنها ایستادن ابراهیم در پیشگاه خداست که می‌توان تفرد، تکینگی و فاعلیت انسانی را بازیافت. و این در حالیتی است که در اندیشه نیچه ایمان هیچ جایگاهی ندارد و نیچه صرفاً با چنگ زدن به اخلاق سروری که ابرانسان معرف آن است سعی در مبارزه با نیهیلیسم نشأت گرفته از مسیحیت و اخلاق بورژوازی دوران مدرن دارد (کاپوتو، ۱۳۹۹: ۱۷۷).

البته در تشریح و ایضاح دیدگاه کیرکگور در باب ایمان ذکر این نکته ضروری است که خداوند به نزد کیرکگور اگرچه دیگری مطلق است؛ ولی حضور او و نگاه او مانعی برای انسان نیست. به بیانی دیگر، ایمان ورزی مورد نظر کیرکگور، تضمین کننده آزادی بشر، شادمانی و عاملیت آدمی است. جهش ایمانی مورد نظر کیرکگور، امری مخاطره آمیز و توأم با گزینشگری، کنشگری و التهاب و تشویش است و نکته مهمتر اینکه در جهش ایمانی، یک رابطه دو طرفه میان انسان و خدا برقرار می‌شود (کیرکگور، ۱۳۸۴: ۸۷).

یکی دیگر از نقاط افتراق میان کیرکگور و نیچه، اختلاف نظر میان این دو متفکر در باب اخلاق است. اگرچه کیرکگور و نیچه، هر دو ناقد سرسخت نظام های اخلاقی هستند؛ اما در مقام مقایسه آراء این دو اندیشمند در باب اخلاق، می‌توان به این امر اشاره کرد که اگرچه کیرکگور خواستار گذار از سپهر اخلاقی به سپهر ایمانی است؛ اما او همچون نیچه یکسره و یکسویه خط بطلان بر اخلاق نمی‌کشد. واقع امر این است که کیرکگور بر خلاف نیچه که اخلاق ستیزی دوآتشه است، دیدگاهی ملایم تر در باب سپهر اخلاقی اتخاذ می‌کند. کیرکگور سپهر اخلاقی را در مقایسه با سپهر استحسانی، مرحله ی اصیل تر ارزیابی می‌کند؛ چرا که مرحله استحسانی، حیطة بی تفاوتی و بی اختیاری است؛ ولی مرحله اخلاق، مرحله تجلی و تبلور اختیار و اراده انسانی است. انسان زیباپرست در تقید به قید استیفای لذات همواره همان

مقایسه اخلاق جمعی از منظر ابرانسان نیچه و شهسوار ایمان کیرکگور (حسین روحانی) ۲۲۳

است که هست، بر خلاف آدم اخلاقی که در راه آزادی و تکمیل نفس خویش همواره در سیر و سلوک و جد و جهد است (مستعان، ۱۳۸۹: ۸۵).

این در حالیست که نیچه هیچ امر مثبت و نیکویی در اخلاق بردگی نمی‌بیند و بر این باور است که همه چیز های خوب و اخلاقی ریشه در خون و شقاوت دارند. از نظر نیچه بردگان با جعل و انتزاع اخلاق بردگی، آدمی را از خود حقیقی و اصیل خویش دور کرده اند و انسان نظری سقراطی - مسیحی به مثابه انسانی برتر به جامعه معرفی شده است. به نزد نیچه، اخلاق بردگی که ملازم با تقوق اخلاق مسیحی و ارزشهای جهان مدرن است، روحیه سرسپردگی، تسلیم و انفعال را در نوع بشر ترویج داده است و آدمی را از اراده معطوف به قدرت که متضمن جسارت ورزیدن، خطر کردن، کنشگری و گزینشگری است دور نموده است (Midelton, 1969: 254). نیچه اخلاق بورژوازی - مسیحی را به خاطر لحاظ نکردن نقش و شرایط زیستی بر عقاید و بینش های اخلاقی مورد انتقاد قرار می‌دهد و معتقد است باور به روح و جدایی آن از جسم، برای متقاعد کردن انسان به وجود جنبه روحانی و سرپوش گذاشتن بر منشأ جسمانی و زمینی او بوده است (Brown, 1989: 133).

۷. نتیجه‌گیری

وجه همت این پژوهش بر این امر استوار گشت که به میانجی نقد اخلاق که فصل مشترک دیدگاه نیچه و کیرکگور می باشد، بررسی مقایسه ای میان آراء این دو اندیشمند صورت گیرد. جهت نبل به این مقصود در بادی امر آراء و اندیشه های نیچه در باب مفهوم ابرانسان مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت و به این امر اشاره شد که نیچه با شالوده شکنی از اخلاق بردگی که هم عنوان با اخلاق بورژوازی - مسیحی است، اخلاق سروری را که متضمن عناصر و دقایقی چون فردگرایی، جنگاوری و ماجراجویی است مطرح می‌کند. انتزاع ایده ابرانسان و اخلاق سروران به مثابه بدیلی در برابر واپسین انسان، از دیگر ابتکارات و خلاقیت‌های نیچه در راستای مبارزه با اخلاق بردگی نشأت گرفته از مسیحیت و دنیای مدرن است. در این مقاله بعد از شرح و بسط دیدگاه نیچه در باب اخلاق، به آراء کیرکگور در خصوص اخلاق نیز اشاره شد و بر این امر انگشت تأکید گذاشته شد که کیرکگور سپهر اخلاقی را به دلیل ازدست رفتن تکینگی و خودآیینی آدمی رد می‌کند و خواستار عروج جهش گونه آدمی به مرحله ایمانی است. مرحله ایمانی به نزد کیرکگور، مرحله ای است که سپهر اخلاقی به حالت تعلیق در می آید و شهسوار

ایمان با توسل جستن به جهش ایمانی و دست زدن به تصمیمی جنون آمیز، فردیت و تکنیکی، آدمی را از چنگال تمام نظام های اخلاقی، کل گرا و جماعت محور رهایی می بخشد.

در نهایت در مقام مقایسه میان ابرانسان نیچه و شهسوار ایمان کیرکگور بر این امر انگشت تأکید گذاشته شد که اگرچه نیچه و کیرکگور در نقد اخلاق، عقل مدرن و روحیه محافظه کاری و خلاقیت کش جهان مدرن اشتراک نظر دارند؛ اما واقع امر این است که نیچه، متفکری زمینی، طبیعت گرا و غیردینی است و این در حالیست که کیرکگور، اگرچه همچون نیچه خواستار احیاء تفرد، عاملیت، شور و شوق و روحیه ماجراجویانه و ریسک پذیر انسانی است؛ اما کیرکگور در تحلیل نهایی، از منظر و موضعی ایمانی و بر پایه جهش ایمانی سعی در احیاء تفرد، عاملیت و فاعلیت انسانی دارد و این در حالیست که ابرانسان نیچه تنها به واسطه اتکا به ارزشهای خود است که سعی در مقابله با اخلاق بردگی و عقل گرایی و تسلیم طلبی مترتب بر اخلاق بورژوازی- مسیحی دارد.

کتابنامه

- اشتراوس، لئو (۱۳۷۳). فلسفه سیاسی چیست، ترجمه فرهنگ رجایی، تهران: نشر علمی- فرهنگی.
- بلاکهام، هرولدجان (۱۳۹۱). شش متفکر اگزیستانسیالیست (چاپ هشتم)، ترجمه محسن حکیمی، تهران، نشر مرکز.
- پیرسون، کیت انسل (۱۳۹۰). هیچ انگار تمام عیار: مقدمه ای بر اندیشه سیاسی نیچه، ترجمه محسن حکیمی، تهران: انتشارات خجسته.
- حقیقی، شاهرخ (۱۳۷۹). گذر از مدرنیته، تهران: نشرآگاه *
- زینلی، راضیه (۱۴۰۰). خود، دیگری و خدا در اندیشه کیرکگور، تهران، نشر آن سو.
- کاپوتو، جان دی (۱۳۹۹). چگونه کیرکگور بخوانیم، ترجمه صالح نجفی، تهران: نشر نی.
- کارلایل، کلیر (۱۳۹۸). کیرکگور، ترجمه محمد هادی حاجی بیگلو، تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.
- کیرکگور، سورن (۱۳۸۴). ترس و لرز، ترجمه عبدالکریم رشیدیان، چاپ پنجم، تهران: نشرنی.
- مستعان، مهتاب (۱۳۸۹). کی‌یرکگور، متفکر عارف پیشه، اصفهان: نشر پرسش.
- نیچه، فریدرش ویلهلم (۱۳۸۹). اراده قدرت، ترجمه مجید شریف، تهران: جامی.
- نیچه، فریدریس ویلهلم (۱۳۹۰). تبار شناسی اخلاق، ترجمه داریوش آشوری، تهران: نشر آگاه.
- نیچه، فریدریش ویلهلم (۱۳۹۱). انسانی بسیار انسانی، ترجمه سعید فیروز آبادی، تهران: جامی.
- نیچه، فریدریش ویلهلم (۱۳۷۶). فراسوی نیک و بد، ترجمه داریوش آشوری، تهران: نشر آگه.

مقایسه اخلاق جمعی از منظر ابرانسان نیچه و شهسوار ایمان کیرکگور (حسین روحانی) ۲۲۵

نیچه، فریدریش ویلهلم (الف ۱۳۷۷). تبار شناسی اخلاق، ترجمه داریوش آشوری، تهران، خوارزمی.
نیچه، فریدریش ویلهلم (ب ۱۳۷۷). حکمت شادان، ترجمه جمال آل احمد و دیگران، تهران: نشر جامی.
نیچه، فریدریش ویلهلم (۱۳۸۰). چنین گفت زرتشت، ترجمه مسعود انصاری، تهران: جامی. نیچه، فریدریش ویلهلم (۱۳۸۶). دجال، ترجمه عبدالعلی دستغیب، تهران: پرسش.
وینی، میشل (۱۳۷۷). تئاتر و مسائل اساسی آن، ترجمه سهیلا فتاح، تهران: سمت.
هارت، مایکل (۱۳۹۲). ژیل دولوز، نوآموزی در فلسفه، ترجمه رضا نجفی زاده، تهران: نشرنی پیروز، عبدالحسین (۱۳۹۴). مبانی فلسفه هنر نیچه (زیبایی، والایی، کمال)، تهران: نشر علم.
هایدگر مارتین (۱۳۸۸). متافیزیک نیچه، ترجمه منوچهر اسدی، اصفهان: نشر پرسش.

- Allison ,R.B. (2001). Reading the new Nietzsche the birth of Tragedy the Gay science , thus spoke Zarathustra, and on the Genealogy of Morals , United states of America , Rowman & littlefield publishers.
- Berkowitz, p. (1995). Nietzsche, Rickett, Heidegger, in heidegger and Nietzsche, Netherland , rodopi.
- Brown , R.S.G(1989). Nihilism, the speaks physcology, T.Darby , B.egyed and b. jones (eds) , in Mictzsche and the Rhetoric of Nihilism: Essay an Interperation, language and Politics, Canda Carleton unniverstiy press.
- Clark, M(1990). Nietzsche on Truth and Philosophy,Cambridge: Cambridge university Press.
- Gellner , E. (1964). Thought and change , London: weidenfeld and Nicolson.
- Havas , Randall. (2013) The overman , ed k. Gemes and . j.Richarson in the Oxford handbook of Nietzsche United kingdom , Oxfrod university press.
- Keith Ansell , person (2002) . An introduction to Nietzsche as Political Thinker , Cambridge university press.
- Kierkegaard,soren.(1992). Concluding Unsientific Postscript to Philosophical Fragments, tr. Howerd V.hong Edna H.hong.
- Kierkegard, soren (1971). Either, or , tr. By david .f Swenson , prinston , University press.
- Lompert, L. (1986). Nietzsche's Teaching : An introduction of thus spoke Zarathustra , New Haven, yale university press.
- Middleton ,Christopher. (ed. And tra). (1969). Selected letters of Friedrich Nittzsche, Chicago, University of chicogo press.
- Nietzsche, F. (1918). On the Geneology of morals, trans. Horace B. Samuel , New York , Bonin and lirerright.
- Nietzsche, F. (1997) Twilight of the Idols or How to philosophize with the Hammer , trans Richard polt , Indianapolis: Hackett publishing Company.
- Risse, M. (2007) . Nietzschean, Animal Psychology versus Kantian Ethics, ed. B. Leiter and.N. Sinhababu, in Nietzsche and Morality, united kingdom , oxford university Press.

Samuel , A(2007).Nietzsche and god part. Richmonal journal of philosophy , 14 , www. Richmord philosophy net rip/ book – issues / rdp14. Samuel – pdf , (20/8/2016).

Taylor,mark.C.(1975). Kierkegaard's pseudonymous authorship. A study of time and self , prinston university press.